

ómódi modernség, csak éppen hallatlan intenzitással és összefoglaló erővel: Az értelem teljes fényében, az arányérzék megőrzött épségében és ama gyönyörű alázattal, ahogy mindig is csinálta, csak most immár a „felelni muszáj” feszültségei közt. (*Szépirodalmi*, 1975.)

BATA IMRE

Jókai Anna: Mindhalálig

Jókai Anna most megint egy olyan könyvet írt, amelynek fontos helye lesz az utóbbi harminc év magyar prózájának történetében. Eredetileg az új (immár negyedik) regény megjelenése alkalmából Jókai Anna írói kiteljesedéséről akartam írni. Művészetének jellegzetességeiről, s arról az újdonságról, amit a *Mindhalálig* olvasása közben fölfedezni véltem. Aztán újraolvastam a korábbi, nagy sikerű műveket, s tapasztalnom kellett, hogy amit újnak gondoltam, megvolt már korábban is az ő prózájában. Az atmoszféra, a valóságlátás, a megfigyelés pontossága, a részletek minuciózus leírása, a figurák, az emberi kapcsolatok — mind-mind ismerősek az előző kötetekből. Az is kiderült, hogy a *Mindhalálig* főhőse, Törtel Géza csak lát-szólag különbözik a többiektől. Előkelő helyet foglal el a társadalomban, sikeres, beérkezett író. Valójában örülnie kellene, hogy az 50-es években „dagadó riportokat” gyártó újságíróból országos hírű alkotó lett. *Belül* azonban ugyanolyan válság, sivárság jellemzi, mint a *Tartozik és követel* mindennapi gondokba fulladó Ildikóját, vagy a *Fejünk felől a tetőt* Nusi nénijét. Csak éppen a *periféria* itt nem annyira a körülmények, a helyzet, az embert meghatározó külső tényezők szempontjából, hanem a lélekállapot felől közelítve érthető. Törtel — felesége szerint — olyan, „mint egy hegy, amelyikben belül már egy rakásra hullott minden kő, de kívül a kéreg sértetlen maradt”. Törtel még úgy gondolja, hogy ezt a kérget a hit tartja össze. Gizella, a felesége már a hit helyén is csak gőgöt és hiúságot lát. „A te pályádon nincsen részeshatározó. Nem a megnyomorítottaknak szól a nóta! Nem *nekik*, hanem *belőlük* élsz...” — mondja.

Jókai Anna regénye minden ízében mai, *problémakereső* regény. Mert nehezen megoldható kérdés mindenekelőtt Törtel lelkiállapota: a csömör, a kiábrándultság, mely, igaz, kicsit Somogyi Tóth Sándor *Profétájára* emlékeztet. Az életből vett minta szerepét viszont nem tagadhatjuk, bár Törtel első számú gondja tipikusnak éppen nem mondható. Aztán ott van a „mindenki más — és külön én” problémája, mely Törtel és felesége konfliktusát is magyarázza. Az elfogultság kölcsönös. Gizella, az orvosnő egyetlen, gyógyító tüszúrását többre becsüli férje egész munkásságánál. Pedig kapcsolatukat korábban éppen a megértés kölcsönössége jellemezte. Aztán mindketten csalódnak. Törtel már abban se hisz, hogy ha ír valamit, „helyettük, de értük ír”. Gizella pedig úgy érzi, nem tud „egy zsenivel élni”, különösen akkor nem, ha az válságban van. Törtelnek azon is el kell gondolkodnia, hogy vajon alaptalan volt-e a siker, s az esetleges sikertelenség mennyiben veszélyezteteti majd boldogságát.

A regény az írói mesterség, az irodalmi élet kulisszatitkait is leleplezi. Általában az irodalomtudomány diszciplínáinak a feladata, hogy a díszletek mögé nézzen. Amit Jókai Anna csinált, nem kevésbé izgalmas. Mit takarnak az „irgalmas látszatok”? Milyen az író mint ember? Jókai Anna bámulatos precizitással és következetességgel hatol a szánalmas, a szánandó embert takaró maszk mögé. Itt a „miből éljek?” kérdésétől a foglalkozás etikai követelményeiig sok mindenről olvashatunk. (Foglalkozás és magánélet, író és közönség, mű és olvasó viszonya, az író társadalmi helye, az életismeret, az élettapasztalat fölhasználhatósága a valóság újratereemtését jelentő alkotási folyamat során stb.) Bepillantunk az úgynevezett irodalmi életbe is,

az irigykedések, intrikák, gyilkos kritikák világába. Jól sikerült részeket olvashatunk a szerkesztőségi előszobázásról, a „dörzsölt” szerkesztőről. De hát ezekről Jókai Anna regénye nélkül is tudunk. Az irodalmi „alvilág” szennyesének kitergetésekor érezhető leginkább — az ábrázolást illetően — a rokonság az előző regényekkel. Amit Törtel Géza mond, Jókai Anna is mondhatná: „visszajára fordult bennem »a módszer«. Megtalálni a rosszat minden jó között, megtalálni, felnagyítani, ide, körém...” Aztán fölfedezni a visszataszítóban az értékest, az ellenszenvesben a szánalmat érdemlőt.

Nyilvánvaló, hogy Jókai Anna nem művészregényt akart írni. Bár néha hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a művészsors alakulásán, az író fejlődésén van a hangsúly. Törtelre — Bata Imre találó megjegyzését idézve — „az életvezetés dilet-tantizmusa” jellemző. Ha innen közeledünk a mű magja felé, akkor az is világossá válik, hogy a szerző miért nem helyezett nagyobb súlyt a kiüresedés fokozataira. Megtudjuk, hogy milyen volt Törtel, s hogy milyen most. A *volt* és a *van* között nem folyamatot mutat meg Jókai Anna, mozaikokat ragad ki inkább. De erre is csak a regény közepe táján kerül sor. Törtel visszaemlékezik az egykori munkahelyre, az irodalmi sikerei miatt őt kiutáló munkatársakra, vagyis a közösségtől való elszakadás mozzanataira. Az irodalom csak ideig-óráig jelent számára menedéket. Rádöbben arra, hogy amit ő az irodalomból vonzónak érzett, néha még nem is csillogó felszín csupán. S ezen a szinten „csak a lebegő *jelenség* fontos, a fászesztő *lényeg* senkit sem érdekel”. Hogyan jut el Törtel életének, alkotó munkájának mélypontjáról („Már nem szabadna írnom. Már élnem sem kéne.”) az új mű alap gondolatának kicsit deus ex machina-szerű megtalálásáig? Erre a kérdésre ismét nem a folyamat ábrázolását kapjuk válaszként.

Tudjuk, Jókai Anna írásaiban elsősorban nem a mű formája, hanem a valóság-anyag, a szemléletmód hat. A Mindhalálíg azonban formai szempontból is jól sikerült írás. Az elbeszélés három síkja (a vendégvárás izgalmival átszótt jelen, az emlékezés síkján időben Törtel gyerekkorába visszanyúló események és Törtel reflexiói) erőltettség és zökkenő nélkül váltogatja egymást. Az emlékképek közül néhány talán még el is maradhatott volna. (Az iskolai történetek például.) A Mindhalálíg nem jelzi Jókai Anna prózájának műfaji változásait. Továbbra is a hagyományos eszközökkel fontos tartalmat közlő epika útját járja. Ez a jelentős regény viszont szakít a (neo-naturalistának is nevezhető) módszer egyoldalúságaival, s legjobb erényeiben erősíti meg. (*Szépirodalmi*, 1974.)

OLASZ SÁNDOR

A rossz tudása — és az élni nem tudás

PETRI GYÖRGY: KÖRÜLÍRT ZUHANÁS

Különbséget tenni eredetiség és epigonság között — a kritika egyik fő feladata. Az eredetiség nem azt jelenti, hogy a költő kitalál valami apátlan-anythinglyan nyelvet, stílust. Már Hegel figyelmeztetett: gyanús az a költő, akinek versei nem hasonlítanak senkiére. Az igazi eredetiség *folytatás*, megszüntetve-megörzés, akár a közeli elődök formanyelvének, világképének „szétszedése”, átértelmezése, revíziója, jelzés-szerű tagadása által; másrészt *visszatérés* a régi nemzeti, világirodalmi poézis, illetve a népköltészet örökségéhez. Vagyis, mindenképp: *szembesítés*, az adott korszak és a benne élő egyén szembesítése az emberiség, nemzet és nép közeli vagy távoli múltjával.

Petri György inkább az első típus képviselője: a folytatás lehetőségeit keresi, s